

«TAMBIÉN SON HOMBRES». UN CAS D'ALQUÍMIA

METAMORFOSI D'UN POEMA DE BENN EN MANS DE FERRATER

Xènia Dyakonova

Com que no sé alemany, em resigno a llegir els grans poetes de llengua alemanya en traducció. La lectura d'*El dermatòleg inspirat*, un assaig d'Adam Zagajewski sobre Gottfried Benn, em va fer buscar poemes d'aquest últim en català, castellà, anglès, francès i rus. Gairebé totes les versions em semblaven fosques o confuses i em suscitaven la sospita que alguna cosa essencial, arrelada en el llenguatge, s'havia perdut en el trasllat. Només en topat amb els dotze poemes traduïts al castellà per Gabriel Ferrater —publicats per primera vegada el 1957 a la revista *Papeles de Son Armadans* i penjats el 2012 al blog *Un fres de móres negres*— vaig poder fer-me una idea de què és Benn, o, si més no, de l'esperit de la seva poesia.

A l'article que li dedica a *Escritores en tres lenguas* (un llibre que tant de bo es reediti aviat!) Ferrater afirma que el tema central de l'obra de Benn és l'escissió profunda, il·limitada i eterna entre l'home i l'univers, així com «la abominación de la naturaleza y de las partes naturales del ser humano, incluida la parte social». Dels poemes traduïts per Ferrater n'hi ha un en què el component social de l'home té un paper important, escrit el 1954 i titulat «Das sind doch Menschen». En versió ferrateriana fa així:

También son hombres

También son hombres, piensa uno
cuando el camarero se acerca a una mesa
que está escondida:
una mesita en el rincón.
Tienen también ternuras y apetencias,
seguro que hay en ellos goce y pena.

Ya ves que no estás solo
en tu trajín, tu angustia, tu temblor.
Allí también hay duda, y ansia, y vaguedad,
aunque sea en las cosas del oficio.
Es la materia humana;
cierto que en formas económicas,
pero está allí.

Es infinita la aflicción del corazón
y universal.
Aunque, si algún día amaron,
si alguna vez la sed les abrasó
de una savia de frutas
en otra boca,
si envilecieron, ahogados
por la discordia de las almas—
esto no lo sabemos, ni podemos
preguntárselo al camarero
cuando aclara su rostro
la inminencia de la propina
que aplacará una sed de otra especie,
pero también muy honda.

Encara que potser no quedi clar qui són els homes en qüestió (uns rics? uns mafiosos?), que bé que funciona, tot plegat! Fins i tot un gir dubtós, «tienen también ternuras», sembla contribuir a l'expressivitat descarnada del poema.

La densitat lírica i la fondària moral de «También son hombres» m'havia impressionat tant que vaig voler comparar-la amb altres versions. Em vaig emportar una sorpresa. L'última estrofa de Ferrater diferia molt de l'última estrofa dels altres traductors. Encuriosida, vaig buscar l'original, el vaig enviar a l'amiga Marta Pera, traductora reputada de l'anglès i l'alemany, i li vaig demanar que me'n fes una traducció literal. La Marta, amb una generositat poc comuna, em va regalar un poema en català que és, alhora, una traducció fidel de «Das sind doch Menschen».

També són persones

També són persones, penses,
quan el cambrer s'acosta a una taula,
una taula reservada del racó,
invisible.

També són tendres i sensuals,
i tenen les seves penes i alegries.

No estàs sol, doncs,
en la confusió, la inquietud, el tremolor;
allà també hi ha dubtes, vacil·lació, incertesa,
encara que sigui en les transaccions comercials,
també hi ha el que és humà i comú,
potser en les formes de l'economia,
també hi és!

Infinita és l'aflicció del cor
i comuna
però si alguna vegada han estimat
(fora del llit)
ardents, consumits, assedegats
del nèctar
d'una boca llunyana,
i s'han enfonsat i s'han ofegat
en la incompatibilitat de les ànimes,

no ho saps, i no ho pots
preguntar al cambrer
que registra a la caixa
una altra cervesa
àvid del tiquet
per apagar una set d'una altra mena,
però també fonda.

Les «transaccions comercials» i les «formes de l'economia» (menys ambigües que les «formas econòmicas» de Ferrater) permeten deduir que es tracta d'uns homes de negocis. La

darrera estrofa contribueix a realçar la distància entre el jo poètic i aquests personatges. La vida anímica dels que, al capdavall, també són humans (encara que algú que no pertanyi a la seva casta pugui dubtar fins a quin punt ho són) és tan impenetrable per a un observador casual que se'ls mira d'esquitllentes com per al cambrer que els atén (i potser no és la primera vegada que els tracta). Sembla que és això el que ve a dir Benn, i totes les traduccions —llevat de la de Ferrater— ho confirmen.

En el poema de Benn, tal com l'interpreto a partir de la traducció de Pera i altres versions consultades, la veu que parla se centra en els homes de la taula reservada. El cambrer n'és el contrapunt social, i és part de l'escenari, però l'objecte d'atenció, fins i tot als darrers versos, continuen sent ells. No se sap si algun cop han experimentat una set passional, però és segur que coneixen la set física, i el cambrer hi pot posar remei servint-los una altra cervesa. Dir que el cambrer és «àvid del tiquet» és una manera —m'imagino— de transmetre'n la tensió constant, l'obligació que té d'actuar amb rapidesa. La consciència examinadora del jo, però, no es desvia dels homes de negocis.

En el poema de Ferrater, en canvi, al final hi ha un canvi d'enfocament. El cambrer pren un protagonisme inesperat: és seva la set «*de otra especie, pero también muy honda*», i una propina l'ajudarà a calmar-la. És com si l'espectador, havent acceptat que la veritable naturalesa dels que, al capdavall, «también son hombres» sempre li serà vedada, hagués perdut l'interès per ells i hagués desviat els ulls inquisitius cap a un ésser més comprensible i, per això mateix, més humà. El poema de Ferrater dota el cambrer d'un rostre, cosa que el poema de Benn no fa.

Respecte als homes de la taula reservada, en el poema de Benn el jo es pregunta si han estimat «(fora del llit)». En el poema de Ferrater aquest incís no hi és. Fos quin fos el motiu de l'omissió, el resultat és que l'especulació sobre la vida sentimental o anímica d'aquests individus queda depurada de les al·lusions a la intimitat sexual i l'únic element sensual que conté és la referència a un petó desitjat i, probablement, inassolible.

Sembla evident, doncs, que allò que Ferrater fa amb «Das sind doch Menschen» no és ben bé traduir, sinó transmutar-ho en una altra substància, d'esperit afí a l'original, i tant o més fascinant que el poema de Benn. Al capdavall, també és un poema.

* * *

Després de posar punt i final a l'article, vaig continuar donant voltes a la «set d'una altra mena». La lectura que n'havia fet em semblava insuficient, i en vaig parlar amb José Mateo. Les seves idees em van interessar, de manera que li vaig demanar que les escrivís. Aquí va, doncs, la seva aportació:

A qui afecta la set? Per a qui és l'altra cervesa (una, no diverses, com podríem esperar del grup del racó)? No pot ser que l'hagi demanat l'home que parla en el poema, que té el cambrer a tocar i que, encara que no pugui fer-li la pregunta que li balla pel cap, sí que pot demanar-li una altra cervesa? És una manera, també, de comprar temps per continuar a dins del cafè, on no està tan sol, mentre acompanya el cambrer amb la mirada i potser sent les converses de les taules veïnes. El cambrer, ell, de temps, no en té gaire, atrafegat com va, atrapat en la maquinària econòmica de la caixa registradora (on s'enfonsen els diners engolits per una set sense aturador) i els tiquets. Tot això, però, serveix només per a la versió de Marta Pera; a la de Ferrater, en lloc de la cervesa hi ha la claredat en el rostre del cambrer que proporciona «la imminència de la propina». La imminència ocupa, potser, el lloc de l'ansia («*ansia*», en el poema de Ferrater, ha passat a estar més amunt), i la propina... d'on vindrà la propina?

Notem que en la versió ferrateriana hi ha un seguit de modificacions en la impersonalitat de la veu del poema: (hom) «*piensa uno*», (tu) «*no estás tan solo*», (nosaltres) «*no podemos preguntarle al camarero*». La variació augmenta la complexitat de l'estructura del jo poètic, però alhora li dona mobilitat i lleugeresa. En un poema ple de negacions problemàtiques, després de dir «no estás tan solo» es passa a la primera persona del plural, en un ús que, sense deixar de ser impersonal, vol incloure —ni que sigui inconscientment— el lector. Aquest moviment cap al lector sembla una aportació de Ferrater, i té també una temporalitat més determinada que no pas el particular indiferenciat «*uno*». Qui no queda subsumit en aquest *nosaltres* és el cambrer, que continua sent una referència visual en la qual s'emmiralla el jo poètic.

D'altra banda, si tornem enrere —i ara potser sobreinterpretarem— ens sembla que l'efecte d'emmirallament amb el cambrer es reforça a l'estrofa que Ferrater fa començar amb «*ya ves que no estás solo*», i on els atributs que esmenta s'adiuen més a un cambrer que en altres versions: «*trajím*», «*angustia*», «*temblor*», «*aunque sea en cosas del oficio*». Qui es mou per l'escena és el cambrer; els de la taula del racó queden fora d'escena. Ells participen de la matèria humana a través de la suposició de l'universal (Ferrater fa ressonar un lèxic filosòfic).

A l'última estrofa, la «inminencia de la propina» proporciona una mena de suspensió temporal tensa (un «*cuando*»): d'una banda, aclareix el rostre (determina els trets més superficials) del cambrer i de l'altra, aplacarà la set (fonda). El futur decidit d'«*aplarás*», contraposat al present, reforça el sentit de la «*inminencia*» com a passatge del futur cap al present (adveniment). Aquest adveniment que aplacarà la set suposa un risc: els diccionaris confirmen que la «*inminencia*» comporta una amenaça.

Tornem al dubte: aquesta set «*my bonda*» (diria que és Ferrater qui l'intensifica, potser per motius eufònics), a qui afecta? A quina part de la transacció de la propina? A qui la dona o a qui la rep? O no és una set exclusiva de cap d'aquests particulars, sinó una set universal, però d'una altra espècie? Es tracta d'una set que no és humana? O és massa humana? En ometre la

mediació de la caixa registradora i el tiquet, la transacció, de tan directa, es torna obscena (obscena com el que passa en un racó amagat, com el desig de ser ells, de ser-ho tot, de no ser jo). Sentim que quan arribi la propina (que Ferrater s'ha tret com qui diu de la màniga d'il·lusionista) es trencarà el miratge, el cambrer deixarà d'encantar la mirada i s'acabarà el poema.

Enllaços del text original i versions

El poema original de Gottfried Benn:

<http://www.planetyrik.de/ludwig-harig-zu-gottfried-benns-gedicht-das-sind-doch-menschen/2012/10/>

La traducció a l'anglès de Michael Hofmann:

<https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/53043/they-are-human-after-all>

La traducció al francès de Jean-Charles Lombard:

<https://bruges-la-morte.net/wp-content/uploads/Benn-FK.pdf>

La traducció al castellà d'Eustaquio Barjau:

<http://amediavoz.com/benn.htm#ES%20QUE%20SON%20HUMANOS>